

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРУШЕНЬ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНБАСУ

Проблема раціонального використання порушених територій, нові тенденції формування міського середовища як кола взаємодії структурно-територіальних елементів містобудівних систем обумовили необхідність розробки методологічних питань реабілітації порушень міського середовища Донбасу та напрямків їх містобудівного використання.

Порушені території в крупних містах та агломераціях Донбасу формувались в складних умовах на базі промислового розвитку гірничодобувної, металургійної промисловості, будівельної індустрії, машинобудування та ін. Порушені території з зонами їх механічного впливу та санітарно-захисними вибрані з урахуванням їх архітектурно-планувальної значимості в структурі міського середовища. Це терикони шахтних порід (конічні, платоподібні, гребеневі, терасові), відвали та покидьки металургійних підприємств, шахтні водоймища (накопичення та відстоювання), відроблені піщані, гравійні, кам'яні кар'єри, золовідвали ТЕЦ та ін.

Містобудівне використання порушених територій розглядається наступним чином:

- порушена територія є структурно-функціональним елементом містобудівних систем Донбасу;

- порушена територія є формоутворюючим фактором техногенного ландшафту, а через це - учасником формування міського середовища Донбасу;

- порушена територія є самобутньою в композиційній структурі міського середовища і може розглядатися як планувальна і структурна одиниця в доміантному побудуванні сприйняття міської забудови;

- техногенні ландшафти міських поселень Донбасу є основою еколого-містобудівного формування міського середовища.

Такий підхід обумовлює специфіку та розвиває дослідження порушених територій, які були проведені раніше та розглядали їх з точки зору раціонального містобудівного використання без фіксації ролі у формуванні міського середовища.

Стратегія дослідження проблеми містобудівного використання, порушених територій висвітлює його частини, які характеризуються відносною цілісністю та самостійністю:

- дослідження особливостей виникнення

- та розвитку порушених територій;

- встановлення структури, рівнів та факторів, які визначають роль і місце порушених територій у міському середовищі;

- формулювання теоретичних основ системного підходу до дослідження техногенних ландшафтів як складової частини міського середовища;

- розробка методологічних основ реабілітації порушень міського середовища містобудівних систем Донбасу.

В дослідженні, в зв'язку з вищевикладеним, передбачені наступні етапи:

- аналіз стану дослідження та розробки проблеми: сучасний стан вирішення подібних задач у містобудівній теорії, стан наукових та проектних розробок даної проблеми, характеристика сучасного стану порушень міського середовища Донбасу та можливі напрями її реабілітації;

- встановлення взаємозв'язків та рівня взаємодії техногенних ландшафтів у процесах формування міського середовища Донбасу: структура, рівні, фактори, які визначають місце порушених територій у формуванні міського середовища; особливості формування техногенних ландшафтів;

- системні принципи формування розвитку реабілітації порушень міського середовища Донбасу; моделювання взаємодії порушень міського середовища зі складовими останнього;

- формування концепції реабілітації порушень міського середовища;

- визначення методологічних основ реабілітації порушень міського середовища Донбасу, пропонування соціально-економічного розвитку містобудівних систем Донбасу з урахуванням розробленої методики реабілітації порушень міського середовища.

Розглядання складових проблеми на різних рівнях (регіональна система розселення - агломерації - міста (крупні, середні, малі) - планувальні райони міста - окремі містобудівні ситуації) обумовлює застосування кількох методів, а саме загальних та окремих.

З ряду загальних методів застосовані методи індукції (розглядання проблеми від її окремих виявлень до узагальнених) та дедукції (розкладання загальних виявів на окремі частини); методи діалектики, тобто аналіз та вивчення об'єкту дослідження у його взаємозв'яз-

ку з екологічними, функціональними, соціальними факторами формування міського середовища; гіпотетичний метод, тобто висування наукових положень о можливості існування та побудови міського середовища як суми складових антропогенного, техногенного та природного ландшафтів та їх соціально-економічного наповнення, а також висування методів побудови моделей каркасу міського середовища Донбасу.

Окремі методи дослідження застосовувалися при ресурсному, типологічному, ландшафтно-екологічному аналізі містобудівних систем Донбасу та порушень їх міського середовища: методи аналізу за критеріями, які урахували вирішення функціонально-планувальних, архітектурно-просторових та техніко-економічних питань; методи порівняльного аналізу як з чисельними, так і з якісними показниками (норми ДБН, планувальні показники та ін.); методи моделювання (при дослідженні антропогенних, техногенних, природних, композиційних, соціально-демографічних каркасів та містобудівних систем та ін.).

Висвітлюється достатньо перспективний для практичного втілення напрямок розвитку містобудівної теорії - архітектурно-планувальна реабілітація порушень техногенного генезису міського середовища Донбасу.

Ключовим питанням проблеми реабілітації порушень міського середовища Донбасу є визначення напрямків та характеру використання порушеної території, що намічена для використання та ступеня необхідного перетворення, а також розробка комплексу необхідних інженерно-геологічних міроприємств.

Зазначена проблема передбачає розглядання її об'єкта та предмета в межах системного підходу. Це потребує визначення місця цієї проблеми у комплексі соціальних, економічних, екологічних та містобудівних питань разом з пріоритетною проблемою ефективного використання територіальних ресурсів на окремих ієрархічних рівнях розселення.

Принциповим положенням є виведення порушеної території як структурно-територіального елемента містобудівних систем Донбасу, та, отже, надання їй динамічних функцій носія окремих якостей місцевості та її соціально-економічних потреб, функціонального навантаження, призначення, містобудівної цінності та значимості планувального району, де вона розташована.

Сьогоднішні умови розвитку та переформування міст в зв'язку з новими економічними відносинами потребують науково обґрунтованого засобу переходу від екстенсивного розширення території міст до інтенсивного використання непридатних, порушених, незабудованих площ у межах міської

З цього вимальовуються основні напрями реабілітації порушень міського середовища:

- на наступні роки: містобудівне використання порушених територій з визначенням можливостей їх функціонального потенціалу. Цей напрям потребує першочергового урахування, обліку та моніторингу тих порушених територій, які за своїми екологічними показниками, геометричними параметрами та містобудівним використанням здатні виконувати реабілітаційні функції, поліпшувати окремі компоненти міського середовища та оптимізувати розвиток територіально-функціональної структури міст;

- на подальшу перспективу: визначення техногенних ландшафтів та засобів оптимізації їх містобудівних характеристик, участі у розвитку містобудівних систем та реабілітації міського середовища;

- на довгостроковий період: підготовка та формування техногенних ландшафтів з заданими та потрібними для конкретних містобудівних умов характеристиками (інженерно-геологічними умовами, рельєфом, мікрокліматом), що здатні оптимізувати компоненти міського середовища, моделювати напрямки подальшого розвитку містобудівельних систем, виходячи з вимог раціонального землекористування, охорони, відтворення та репродукції міських земельних фондів, розвитку генералізованих видів діяльності (промислового та цивільного будівництва, рекреації та відпочинку).

Загальна ціль реабілітації порушень міського середовища - створення умов його оптимізації та поліпшення окремих компонентів: рельєфу, мікроклімату, вітрового режиму, водних акваторій, забудови, транспортної та комунальної інфраструктури, сприйняття композиційних доміант, функціонального навантаження та ін.

Узагальнення практики освоєння порушених територій дозволяє висвітлити наступні умови, які повинні ураховуватися під час їх містобудівного використання:

- **містобудівні** - розміщення порушеної території в планувальній структурі міста, її площу, форму, об'ємні характеристики, зону, розмір та площу впливу, місце в композиційній структурі;

- **ландшафтні** - наявність, кількість та види озеленення самої порушеної території та зони її впливу, наявність виразних форм рельєфу, їх композиційну значимість, умови клімату;

- **екологічні** - рівень забруднення навколишнього середовища;

- **гідрологічні** - наявність річок, водоймищ, ставків на самій порушеній території та в зоні її впливу; можливість, межі, періодичність та характер підтоплення;

- **візуальні** - сприйняття порушених територій ззовні та зсередини планувальної структури міста, їх роль у формуванні самобутності вигляду населених пунктів, можливість використання як композиційних доміант.